

Branko Šuštar*

En župan, en zdravnik, en škof: šolski zvezki razkrivajo osebnosti in sledi časa

A mayor, a physician, a bishop: school exercise books reveal personalities and traces of time

Povzetek

Šolski zvezki so kot pomembno učilo lahko zanimiv vir tako za konkretni zgodovinski čas kot za posamezno osebo. Prispevek predstavlja najprej nekaj šolskih zvezkov že tedaj vseslovansko usmerjenega Ivana Hribarja (1851-1941), poznejšega ljubljanskega župana, nato izjemno zbirko gimnazijskih šolskih zvezkov (iz let 1904-12, v obsegu kar 823 str.) poznejšega ljubljanskega zdravnika Pavla Janežiča (1891-1943) in en šolski zvezek kasnejšega ljubljanskega nadškofa Alojzija Šuštarja (1920-2007). Osnovnošolski spisi ga kažejo kot zadržanega in spoštljivega šolarja vnetega za šolo, že pri desetih letih odločenega za duhovni poklic. Posebej pa so zgovorni tudi zapisi v različnih šolskih zvezkih, ki govorijo o vsakdanjem življenju, politiki, o veri in šoli ter z likovnimi in vsebinskimi elementi predstavljajo značilnosti posameznega političnega obdobja.

Abstract

School exercise books can be an interesting source for learning about both a particular historical period and an individual person. The article first presents some exercise books belonging to Ivan Hribar (1851-1941), later the mayor of Ljubljana, who even in school had Pan-Slavic leanings, and then the exceptional collection of grammar school exercise books (from 1904 to 1912, in total 823 pages) of Pavel Janežič (1891-1943), later a Ljubljana physician, and one school exercise book belonging to Alojzij Šuštar (1920-2007), who later became the archbishop of Ljubljana. The latter is shown by his primary school compositions to be a timid and respectful pupil, keen on school and, already at the age of ten, determined to become a priest. There are also very informative notes in various exercise books about everyday life, politics, religion and school and, together with their artistic and other content, they testify to the characteristics of individual political periods.

Na šolske zvezke kot mnogovrstni zgodovinski vir je septembra 2007 uspešno opozorila Univerza Macerata v italijanskih Markah z odmevnim mednarodnim

* Branko Šuštar, dr. zgod., muzejski svetnik, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, e-pošta: branko.sustar@guest.arnes.si

simpozijem »School Exercise Books. A Complex Source...«,¹ ki mu je sledila tudi knjižna izdaja v dveh obsežnih delih, o čemer je v zapisu štirih avtorjev poročala tudi naša revija.² Ta prispevek želi z nekaj primeri predstaviti en vidik obravnav šolskih zvezkov - kako lahko zapisi v šolski zvezkih razkrivajo osebnosti in sledi časa. Šolski spisi v zvezkih odkrijejo učitelju marsikaj o učencu in njegovih usmeritvah, sporočajo pa tudi nam, ki po desetletjih prebiramo med šolanjem zapisane vrstice. Za zgodovinsko analizo so zelo hvaležni tisti zvezki, ki jim lahko najdemo avtorja (*učenca, dijaka, študenta*), še bolj pa tisti, ki imajo znan tudi časovni in krajevni okvir (*kje se je šolal*) in morda poznano (so)avtorstvo t.j učiteljico/učitelja ali profesorja/profesorico. Med njimi pa so posebej zanimivi zvezki, ki so jih pisali med šolanjem mnogo pozneje pomembni ljudje, ki so (so)oblikovali našo zgodovino. Naj kot tak primer omenimo zvezke gimnazijca Ivana Hribarja iz Trzina in predstavimo dva in en zvezek učenca Alojza Šuštarja iz Grmade pri Trebnjem. Posebej zanimiv je zaradi obsežne zbirke - kar 823 strani šolskih zvezkov - ljubljanski gimnazijec Pavel Janežič, ki je postal zdravnik.³

1. Dva gimnazijska zvezka poznejšega župana, okoli 1868

Izobraževalna pot liberalnega ljubljanskega **župana Ivana Hribarja** (1851-1941) je posebej zanimiva. Po odlično opravljenem osnovnošolskem izobraževanju v Mengšu in Kamniku je od 1863/64 do 1867/68 obiskoval ljubljansko gimnazijo, ko je kot petošolec šolo zapustil, šolanje pa jeseni 1868 nadaljeval v Novem mestu spet v petem razredu. A je že naslednje leto kot šestošolec gimnazijo zapustil *»ne vedoč, da je s tem za vselej končal svojo formalno šolsko izobrazbo«*.⁴ Čeprav ni opravil niti vsega gimnazijskega šolanja, pa se je sam vse življenje izobraževal. Kljub temu ni dvoma o Hribarjevem mestu med izobraženci. Vse življenje je ohranjal vnemo za pridobivanje znanja, cenil je šolstvo in imel občutek za pomen šol za narodni razvoj. Kot župan (1896-1910) in s tem tudi predsednik Mestnega šolskega sveta je veliko naredil za napredek slovenskega šolstva. *»Krasno je napredovala Ljubljana zadnjih 10 let, a nikjer ni storila tako razsežnega napredka, kakor na polju šolstva«*, je na slavnosti ob obletnici županovanja 16. junija 1906 v mestni dvorani poudaril okrajni šolski nadzornik Anton Maier.⁵ Na I. mestni deški ljudski šoli v Komenskega ulicah (današnja OŠ Ledina) so

- 1 Quaderni di scuola, 2007, Abstracts, http://www.indire.it/db/docsrv/PDF/genova/Abstract_convegno_03.pdf
- 2 School Exercise Books. A Complex Source for a History of the Approach to Schooling and Education in the 19th and 20th Centuries, edit. Juri Meda, Davide Montino, Roberto Sani, Firenze: Polistampa 2010, I-II del, 1616 str.; Prim: Šolska kronika 2011, št. 1-2, str. 246-255.
- 3 B. Šuštar, Zgodbe šolskih zvezkov str. 42-51.
- 4 Vasilij Melik, Ivan Hribar in njegovi spomini, v: Ivan Hribar, Moji spomini II, Ljubljana 1984, str. 621.
- 5 Poročilo o mestnih ljudskih šolah v Ljubljani 1905/06, Ljubljana 1906, str. 116-117.

*Iz šolskih zvezkov Ivana Hribarja: naslovna nalepka zvezka 1868,
(MGML, Mestni muzej Ljubljana)*

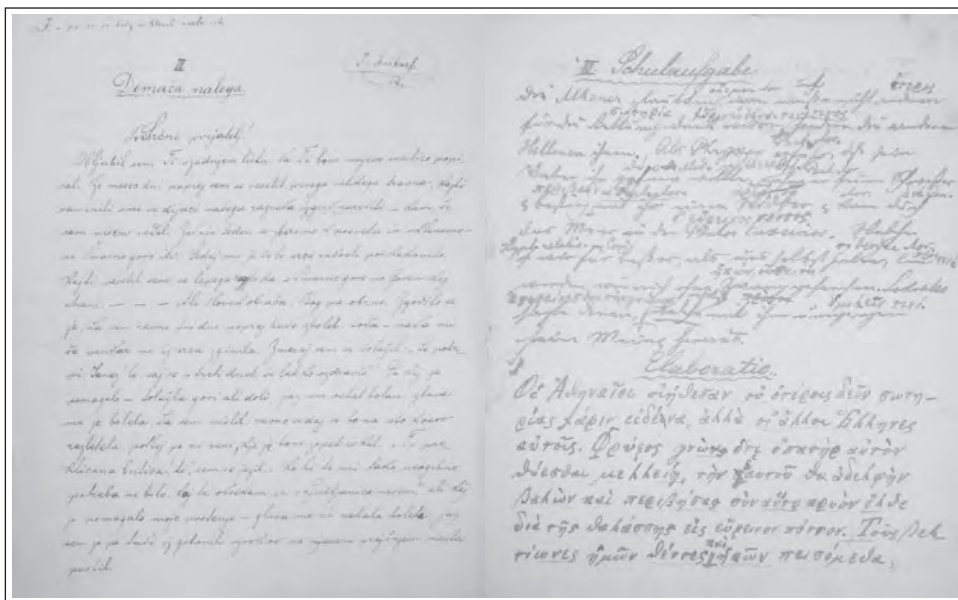
ob tej priložnosti okrasili šolsko avlo v čast županu in predsedniku mestnega šolskega sveta. Učencem so posebej razložili pomen slavnosti in županovo vlogo pri razvoju in napredku mesta, nato pa so se na podlagi teh podatkov »izdelovale v višjih razredih primerne spisne vaje in naloge.«⁶ Tako je to praznovanje prišlo celo v šolske zvezke! Zavzetost teh slovesnosti nam je danes malce tuja, a Hribarjeve zasluge za naše šolstvo so nesporne - naj omenimo ob tem napredek mestnih ljudskih šol (nekatero tudi v novih stavbah) in podporo mestnemu učiteljstvu, nastanek mestne višje deklinške šole oz. deklinškega liceja (od 1907 v novi stavbi), začetke gradnje stavbe obrtne šole in prizadevanja za univerzo.⁷ Zaradi pomena župana Hribarja za razvoj ljubljanskega in s tem tudi slovenskega šolstva, so njegovi šolski zapisi posebej zanimivi.

Zvezki iz zbirk Mestnega muzeja v Ljubljani nas opozarjajo na Hribarjevo gimnazijsko šolanje, ki ga je opravljal v Ljubljani in v Novem mestu.⁸ Njegova idejna usmerjenost v zavzemanje za slovansko vzajemnost in za prizadevanja za slovenski narodni razvoj so opazna že med šolanjem v Ljubljani. Tako kot so zapisali v mladinski

6 Poročilo o mestnih ljudskih šolah v Ljubljani 1905/06, Ljubljana: Mestni šolski svet 1906, str. 118.

7 B. Šuštar, Župan Ivan Hribar in šolstvo, v: Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana, Zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, Ljubljana 1997, str. 43-66; Šolstvo na razstavi »Homo sum ...« Ivan Hribar in njegova Ljubljana, Šolska kronika, 1999, str. 274-277.

8 MGML, Mestni muzej Ljubljana, Zbirka Ivan Hribar, šolski zvezki, sešitek s slovenskimi nalogami.

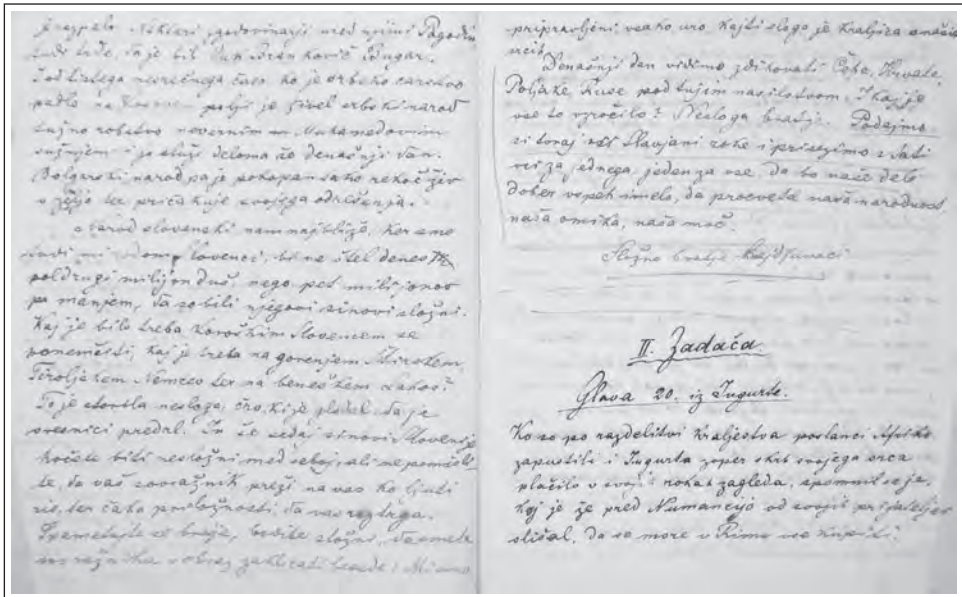
Iz šolskih zvezkov Ivana Hribarja (MGML, Mestni muzej Ljubljana) šolski zvezek domačih vaj 1868 in zvezek za jezikovni pouk (grščina, nemščina)

reviji Zvonček (1921) ob njegovi 70-letnici: »Že kot mlad dijak se ni čutil samo Slovenca, ampak se je s ponosno samozavestjo imenoval tudi Slovana.«⁹

Zvezek slovenskih nalog. V takšnem duhu je v zvezku oz. sešitku, ki je res sešit z nitjo, napisana že prva slovenska naloga (beremo: »I. zadača«), ki ima za naslovom tri pregovore o slogi: »*Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.*¹⁰ / Slogoj rasto najmanje stvari, neslogoj največe razapadnejo. / Sloga jači a nesloga tlači. Žalostna, prežalostna je istina, da nesloga razdira največe reči na svetu, razdira družine, občine, da celo kraljestva i cele narode, ki so stali na vrhuncu svoje moči i slave kedar so bili složni, v neslogi pa pogreznili se v globoko brezno nesreče i pozabljivosti. Vsaki dan se ti kažejo take i enake podobe ali najžalostnejša, ki se opira tudi na imenovani latinski pregovor se ti kaže v narodu samem, kterega ud si tudi ti, v narodu slovanskem namreč. Ne zdi se ti čudno ako se ozreš po svetu i vidiš največi narod broječi nad 80 milijonov pozabljen i zatiran od tujih življev živeti v tujem robstvu tujim narodom.« Kot je pisal so Slovanom, temu največjemu narodu, nasprotniki zaradi nesloge podvrgli posamezne dele. Hribar posebej omenja primer Srbov in Bolgarov pod turško oblastjo in se nato dotakne še Slovencev. »Narod slovenski nam najbližje, ker smo tudi mi rodom Slovenci bi ne štel danes poldrugi milijon duš, nego pet milijonov po manjem, da so bili njegovi sinovi složni. Kaj je

9 Ladislav Ogorek, Ivan Hribar, Ob sedemdesetletnici njegovega rojstva, Zvonček, december 1921, str. 253-255.

10 V slogi rastejo majhne stvari, v neslogi propadejo tudi največje.

Iz šolskega zvezka Ivana Hribarja (MGML, Mestni muzej Ljubljana),
zaključek spisa o slovanski slogi

bilo treba koroškim Slovencem se ponemčiti, kaj je treba na gorenjem Štirskem, Tirolskem Nemcev ter na beneškem Lahov. To je storila nesloga, črv, ki je glodal, da je v resnici predril. In še sedaj sinovi Slovenije hočete biti nesložni med seboj, ali ne pomislite da vaš sovražnik preži na vas ko ljuti ris ter čaka priložnosti, da vas raztrga. Spametujte se bratje, bodite složni, da smete sovražniku v obraz zaklicati besede: Mi smo pripravljeni vsako uro, kajti sloga je kraljica v naših srcih. Današnji dan vidimo zdihovati Čehe, Hrvate, Poljake, Ruse pod tujim nasilstvom. I kaj je vse to povzročilo? Nesloga bratje. Podajmo si torej vsi Slavjani in prisezimo stati vsi za jednega, jeden za vse, da bo naše delo dober uspeh imel, da procvete naša narodnost, naša omika, naša moč. / Složno bratje, hajd junaci. «

Lepo se v tem zvezku bere tudi Razgled s Kamniškega starega gradu, ki ga je predstavil gimnazijec Ivan Hribar v IV. nalogi in kaže na navezanost na domače kraje. Zanimiv je tudi Hribarjev podpis pri VI. nalogi, saj je v cirilici.¹¹

Theke, 1868. In kaj odkriva vsebina zvezka, ki se ga je (praznega) dalo kupiti pri E. Terpinu v Ljubljani («zu haben / E. Terpin / Laibach») in nosi na lepo okrašeni nalepki prav tak napis THEKE in pripis lastnika »de I. Hribar«?¹² Tam med drugim najdemo bolj sproščeno pismo prijatelju («Srčni prijatelj!«), ki ga je 17-letni gimnazijec Hribar za III. domačo nalogo pisal v Ljubljani, 10. velikega travna 1868. Tudi tu je pri gimnazijcu razvidna slovenska in slovanska usmeritev: predvsem v pesmih, ki so

11 MGML, Mestni muzej Ljubljana, Zbirka Ivan Hribar, šolski zvezki.

12 MGML, Mestni muzej Ljubljana, Zbirka Ivan Hribar, šolski zvezki, Theke, 1868.

jih trije sošolci spotoma peli. V pismu prijatelju, ki je »že svoje poetične poskušnje baje v Novicah razglasoval« živahno in hudomušno opisuje majski izlet na Rožnik, ko je »vžival čisti zrak zunaj mestnega hrupa. Nobenega oblaciča na nebu, solnce je lepo sijalo, tičice sladko prepevale in rožice svoje glavice razprostirale, vesele se lepega jutra in hladne rose. Vse se mi je zdelo divje romantično.« Kako napeto se bere o jutranjem srečanju v gozdu z nemškim pesnikom pod smreko in slovenskim pesnikom – bil je »mlad človek z listkom papirja na kolenih« za leščevim grmom. Na vrhu so se poleg cerkve malo razgledali, nato pa stopili »v tisto hišico kjer Bog izpod strehe roko moli. Tiste rujave vode, ki jo kava imenujejo smo sklenili, da ne bomo pili, ola pa niso imeli, kaj nam je tedaj ostalo drugega nego na vino se spraviti. Poskusili smo ga toliko, da smo bili tako rekoč dobre volje, potem pa smo plačali in odšli na nasprotno stran proti Dreniku.¹³ Ko pridemo v gozd začnemo peti, da so se nam drevesa vklanjala. Program je bil sledeč: 'Hej Slovenci!', 'Naprej!', 'Ja sam Slovan!', 'Hajdmo bratje, hajd junaci!', 'Sem slovenska deklica' i.t.d. Ura je odbila dvanajsto, ko pridemo zopet v Ljubljano – seve, da dvanajsto o poldne. / Prav dobro smo se imeli, le nekaj mi je manjkalo, namreč tebe, dragi prijatelj! ... si tudi Ti kakošne veselice imel. Pozdravlja te ves Tvoj Ivan Hribar.«

2. Obsežna zbirka šolskih zvezkov ljubljanskega gimnazijca 1904/05 – 1911/12

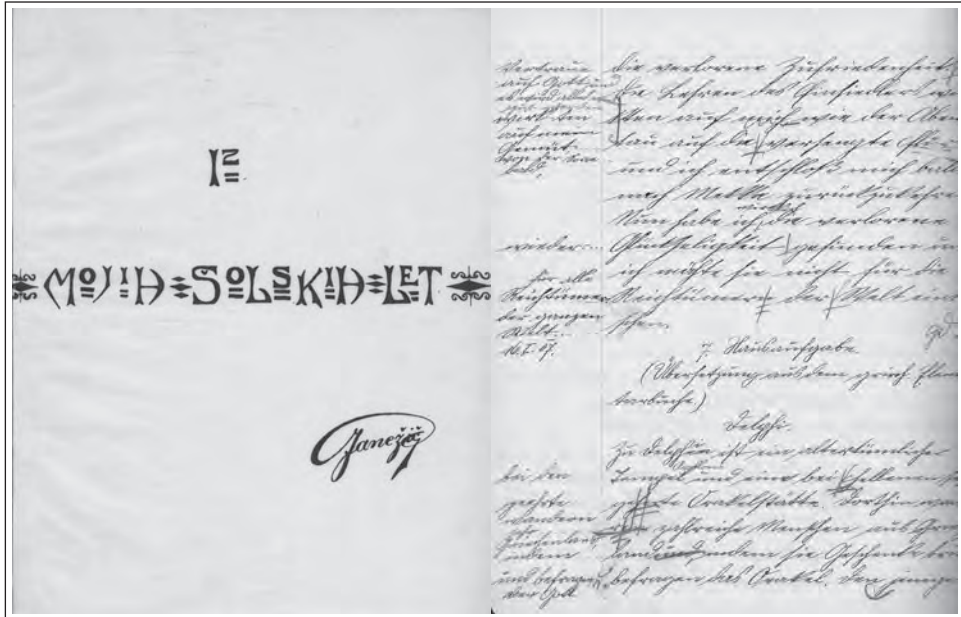
Jeseni 2011 je pridobil muzej zanimive primerke šolskih zvezkov gimnazije v Ljubljani iz začetka 20. stoletja.¹⁴ Svoje gimnazijske zvezke 1904/05 – 1911/12 z nalogami za latinščino, grščino, slovenščino, nemščino in matematiko je dal nekdanji dijak Pavel Janežič (roj. 1891 v Trstu) zvezati v ličen knjižni zvezek z 823 (z besedo: osemstotriindvajsetimi) popisanimi stranmi in jim dal naslov »Iz mojih šolskih let«. Morda so tako izjemni vezavi šolskih zvezkov botrovale tudi kakšne povezave z ljubljansko knjigovoznico Janežič,¹⁵ lahko pa za prav monumentalno ohranitev spomina na šolska leta iščemo razloge v bolj nostalgičnih spodbudah.

V zvezkih z 21 črtami in s 4,5 cm robom za popravo je zbranih največ latinskih in slovenskih nalog (265 strani prvih in 220 strani drugih). Grških in slovenskih nalog je v zvezkih vsakih za 135 str., na koncu pa je še 54 večinoma brezčrtnih strani iz zvezkov z

13 Drenikov vrh, na poti z Rožnika proti Sp. Šiški, je tudi kasneje veljal za »jako prijazen kraj«. Na Drenikovi posesti je bila vsaj 1891 tudi gostilna. Prim.: B. Šuštar, Spodnja Šiška, pušeljc Ljubljane, 137-139, Ljubljana 1995.

14 »Iz mojih šolskih let«. Šolski zvezki Pavla Janežiča, 1904-1912, domače in šolske naloge na gimnaziji v Ljubljani 1904/05 do 1911/12. (823 str., format: 24 x 28 x 4,2 cm, vezano).

15 Knjigovoznica Anton Janežič, Ljubljana, AS 1456/17 (1946 – 1948) Vprašalna pola o premoženjskem stanju/ shema o zbiranju statističnih podatkov gospodarskih podjetij/ popisi osebja, strojev, delovne sile. Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti 29. 3. 1924, VI, št. 26, str. 167: Anton Janežič, knjigovez, Sv. Florjana 14, Ljubljana; Janežič Fran, knjigovez, Prule 6.

»Iz mojih šolskih let«. Vezani gimnazijski zvezki 1904/05 – 1911/12 dijaka Pavla Janežiča. (SŠM)

matematičnimi nalogami. Naloge niso le izdelek dijaka, temveč so rezultat sodelovanja s profesorji, kar je vidno v pripisih: z rdečim črnilom so bogato dopisani popravki, dodatki in komentarji. Pred vezavo je nekdanji dijak skrbno označil še profesorje na uvodnem listu pred zvezki posameznega predmeta. Ti listi ločijo zvezke enega predmeta od drugih: latinščino ga je vseh osem let poučeval prof. Ludvik Lederhas (umrl 1918 kot 65 letni gimnazijski prof. v p.),¹⁶ ki mu je bil tudi razrednik in je učil tako rekoč vrstnike svojega sina Rajka, ki je obiskoval sosednji a razred. Za grščino so imeli v gimnazijskem razredu Pavla Janežiča dva profesorja (K. Šega, dr. Val. Korun), za slovenščino tri (L. Lederhas, dr. T. Gorjanc, dr. J. Krek) in za nemščino tudi tri profesorje, matematiko pa jih je v osmih letih šolanja poučevalo kar sedem profesorjev.

Pri slovenščini je jeseni 1904 začel z obnovami zgodb in basni, leta 1905 najdemo habsburško in versko tematiko, zgodovinske zgodbe (o kralju Matjažu, o ruskem kmetu v času Napoleonovega pohoda na Moskvo 1812) ter vzgojne pripovedi, kakor je bila tista o prevzetnosti, ki se sama kaznuje (15. 5. 1905), o ubogljivosti starešem (26. 3. 1906). V letu 1906 je pisal tudi o naravi (vrabec, smreka, jablana, kostanj) in o antični zgodovini. 29. novembra 1906 je pisal o njihovi gimnazijski šolski sobi, ki je bila hkrati tudi risalnica. Bila je zelo svetla in zračna. Dve peči so imeli v sobi. Na

¹⁶ Slovenski narod, 15. 4. 1918, letnik 51, številka 85: 10. aprila 1918 umrl: Ludvik Lederhas, gimnazijski profesor v p., 65 let, Sv. Petra cesta 14.

stenah je bilo zato mnogo lepih slik, ob stenah pa »priprave za obežanje klobukov in za dežnike.« Če lahko pomislimo pri tej nalogi na opis konkretne šolske sobe, pa za šesto šolsko nalogo Moja rojstna hiša (15. 12. 1906), to ne moremo trditi. Dijak opisuje prijazen dolenski grič z belo pobeljeno hišo, rojen pa je bil v Trstu. Mestni trg, Domači vrt in Ljubljanska Zvezda so bili naslovi naslednjih nalog; sledil je Kolodvor, nato pa več tem iz antične zgodovine. Jeseni 1907 so začeli s Slomškoviim spisom iz berila in nadaljevali z naravo in zgodovino. V letu 1909/10 je opaziti v vsebini spisov povezavo z latinščino, zgodovino in temami iz narave. Profesor je bil z njegovimi izdelki kar zadovoljen. Tudi naloga v kateri je 27. 11. 1907 razpravljal o tem, kako lahko človek najbolj koristi domovini, je bila ocenjena prav dobro, čeprav z minusom. »Domovini koristimo le, ako blažimo svoje srce, si bistrimo um in se navdušujemo za vse lepo, blago in sveto. Varovati se moramo sovraštva in nesloge ... Slehernemu naj bode resnica nad vse, boji pa naj se vsakdo hinaustva in laži, ki je začetek vseh pregreh. Stojmo trdno v boju za vzore...« No, tuji je nekaj habsburške usmeritve, a vendar domoljubne vzgoje je čutiti v tem spisu. Spis je končal s pozivom: »pojdemo pogumno na delo, kajti le v delu je rešitev.«¹⁷

V zadnjem letu šolanja je opisal v pismu prijatelju obisk svetišča Muze Uranije – zvezdarne, nato je pisal o deželi Kranjski in o sreči. Ta 4. domača naloga (27. 3. 1912) je imela za motto Gregorčičev verz: »Na zemlji biva sreče le odsev, ne stalna sreča.« Profesorjeve ocene so bile kar stroge. V maju so maturantom naložili h gospodarstvu (in morda tudi k izbiri poklica) usmerjen naslov »Kako pospešuje država poljedelstvo, industrijo in trgovino«. Zadnja šolska naloga pa se je ozrla naprej: »Človek dvajsetega stoletja«. Dijak je pisal o tehničnem napredku na primeru železnice in brzvoja. »In tako napreduje moderni človek v vseh strokah in na vseh poljih«. Ob napredku pa opozarja tudi na divje tekmovanje, na težave življenja v nervoznem času: zato mora biti človek »trden značaj .. mora biti delaven in vztrajen, da si prisluži vsakdanjega kruha.« Nalogo je strogi profesor ocenil kot dobro.¹⁸

Dijak je maturiral leta 1912,¹⁹ in vezanem zvezku je vpeta tudi njegova latinska maturitetna naloga (*Erat Misseni elassemque imperio...*), pa tudi grška; nato je študiral medicino v Pragi in postal zdravnik v Ljubljani.²⁰

17 Janežič, Iz mojih šolskih let, 568-570.

18 Janežič, Iz mojih šolskih let, str. 627.

19 Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 184, Klasična gimnazija v Ljubljani, t. e. 7, a. e. 12, 1911/12.

20 Dr. Pavel Janežič, zdravnik, roj. 11. 12. 1891 (Trst), u. 12. 1. 1943 (Ljubljana). Gimnazijsko šolanje je opravil v Ljubljani in 1912 maturiral. Promoviral je za dr. medicine na Karlovi univerzi v Pragi (1921), opravil dveletni sekundarij v ljubljanski bolnišnici, 1924 je bil zasebni zdravnik v Ljubljani, 1928 ga najdemo med zdravniki okrožnega urada za zavarovanje delavcev, pogodbeno pa je od leta 1927 delal tudi v ambulatoriju tobačne tovarne. Za prijazno posredovanje podatkov se zahvaljujem Inštitutu za zgodovino medicine (Senta Jaunig, prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec).

3. Osnovnošolski zvezek poznejšega nadškofa 1930/31

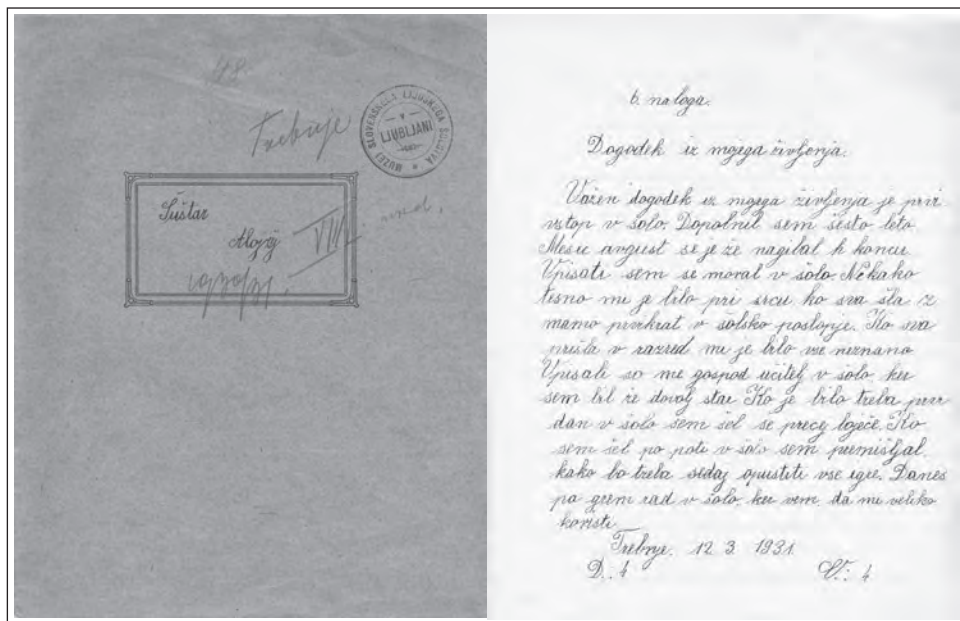
V čem nam je zanimiv nekdanj vsaj 16 listni črtast zvezek z modrimi platnicami, manjšega formata 19,4 x 24 cm, ki ga je založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani in pred dobrimi 80 leti popisal šolar na dolenskem podeželju? Je bolj zanimiva vsebina ali pa nekdanji učenec, ki je pozneje postal precej poznan? Zvezek je tiskarski izdelek, eden od množice učnih pripomočkov in učil, ki jih je oskrbela tiskarna, ki je bila od 1906 v lasti Zaveze, slovenske učiteljske organizacije. V njeni Učiteljski tiskarni so se po prvi svetovni vojni lotili tudi izdelave šolskih zvezkov in jih kot kvalitetne priporočali v časopisju. Take zvezke so uporabljali učenci za šolske naloge, zato so se večkrat ohranili pri gradivu šol oz. so s posredovanjem učiteljstva našli tudi pot v kulturne ustanove, kjer jih hranijo različni arhivi in muzeji v arhivskih fondih posameznikov in družin ali v posebnih zbirkah. Takšen primer je tudi zvezek iz šolskega leta 1930/31, ki ga je pisal *Alojzij Šuštar kot učenec osnovne šole Trebnje*.²¹

Zvezek šolskih nalog obsega deset v šoli narejenih spisov: najprej sedem oštevilčenih šolskih nalog, pisanih od konca septembra 1930 do konca marca 1931, tem pa sledijo še trije spisi, za vsak mesec do konca šolskega pouka po eden. In kakšna je vsebina teh šolskih spisov? Zelo različna, a povezana z vsebino pouka in usmerjena k naravi in doživljanju svojega okolja. 1. *naloga*, Vrabc in lastovka (narek), 30. 9. 1930; 2. *naloga*, Ajda (Po pesmici O. Zupančiča), 30. 10.; 3. *naloga*, Moj rojstni kraj (Prosti spis), 25. 11; 4. *naloga*, Pri nas smo klali, 22. 1. 1931; 5. *naloga*, Sv. Sava, 31. 1.; 6. *naloga*, Dogodek iz mojega življenja, 12. 3.; 7. *naloga*, Kaj želim postati? 26. 3.; Poljsko delo v pomladi, 30. 4. 1931; Jetika, 28. 5. 1931 in pismo bratu (Dragi brat! 18. 6. 1931).

Prva šolska naloga je pravzaprav učenčev zapis učiteljevega nareka o dvogovoru lastovke kot ptice selivke in domačega vrabca, ki spodbuja ljubezni do »*svoje preljube domovine. Zanj hočem trpeti in stradati ter pričakovati boljših in srečnejših dni.*« **Druga šolska naloga** je bil zelo vzgojen spis po Zupančičevi pesmi z motivom siromakovih čebel, ki nabirajo med na cvetoči ajdi na njivi bogatina Kazina. Jezni bogataš hoče te sosedove čebele na svoji njivi jezno pomoriti, a le pomendra svojo ajdo. Tretji spis pa je izdelek učenca, zato nas **tretja šolska naloga** še bolj pritegne. In kaj piše o svojem rojstnem kraju? Ima le sedem hiš.

»Moj rojstni kraj // (Prosti spis) // Kakor ljubi ptica svoje gnezdo tako ljubim tudi jaz svoj domači kraj. Moj rojstni kraj je na Grmadi. Naša hiša stoji sredi vasi. Okrog hiše se razprostira velik sadni vrt. Blizu hiše je nasajena vinska trta. Grmada ni velika vas. Ima le sedem hiš. Naša hiša je krita s slamo. Iz domačega vrta je lep razgled tja do Kočevja. Skozi vas se vije pot iz Trebnjega v Dobrnič. Do šole imam samo pol ure. Zelo rad hodim

21 Šolski zvezek učenca Alojzija Šuštarja, osnovna šola Trebnje, 1930/31; SŠM, razstavna zbirka. Učenec je podpisan, poznejši dopisi pa navajajo oštevilčenje zvezka (48), šolo (Trebnje), razred (ne prav točno: VIII. razred), šolsko leto (1930/31).

Iz šolskega zvezka Alojzija Šuštarja, Osnovna šola Trebnje, 1930/31
(SŠM, Ljubljana, razstavna zbirka)

v šolo, če ravno me pozimi včasih pošteno zebe. / Trebnje, 25.11.1930«. Prosti spis, ki s simpatijo opisuje svojo majhno domačo vas in kaže veselje do šole, je bil ocenjen, tako za delo kot za obliko in to prav dobro: D./elo/ 4 O./blika/ 4. Poprava je bila kratka: Ima le sedem hiš. Stavak ni imel v spisu velike začetnice, nova pa je besedica »le«.

Šola je nekdaj, pa tudi še danes, znala spremljati letne čase in opravila. **Četrta šolska naloga** je januarja 1931 predstavila *domači praznik* in je imela naslov »Pri nas smo klali«. V spisu kaže na veselje (gotovo tudi zaradi hrane, čeprav to izrecno ni omenjeno, a je tedaj ni bilo v izobilju) in izjemnost dogodka, saj je domači praznik ostal šolarju trdno v spominu. Spis postreže s pozornim etnološkim opisom materinega dela (»Mati je prinesla kropa...«) in podrobnosti mesarjevega dela. Prišel je ob sedmih in zaklal najdebelejšega prašiča, ga razsekal in vzel iz njega drob. Popoldan pa je » *naredil nekaj krvavih in nekaj mesenih klobas. Ko se je zmračilo je mesar odšel. Ali otroci smo pridno pomagali*«, je še dodal. **Peta šolska naloga** konec januarja je bila uglasena na temo tedanjega jugoslovanskega praznika. Tedaj so rekli temu jugoslovenstvo, lahko pa vidimo v njem tudi ekumensko razsežnost. »*Kakor častimo Slovenci brata sv. Cirila in Metoda tako častijo Srbi sv. Savo*«. Šolar je v tej nalogi z naslovom »Sv. Sava« pisal o življenju Rastka Nemanje, ki je postal menih in pozneje škof.

Za **6. šolsko nalogo** so v marcu 1931 šolarji v Trebnjem pisali spis o dogodku iz svojega življenja. Enajstletnemu šolarju Alojziju Šuštarju je bil pomemben dogodek njegov vstop v šolo. Tedaj že vnet za šolo se je spominjal svoje zadržanosti pri vpisovanju v šolo avgusta, ko je že dopolnil šesto leto. »*Nekako tesno mi je bilo pri srcu, ko sva šla z*

mamo prvokrat v šolsko poslopje.« Vse mu je bilo novo. »*Ko sva prišla v razred mi je bilo vse neznano. Vpisali so me gospod učitelj v šolo, ker sem bil že dovolj star. Ko je bilo treba prvi dan v šolo sem šel še precej boječe. Ko sem šel po poti v šolo sem premišljal, kako bo treba opustiti vse igre. Danes pa grem rad v šolo, ker vem, da mi veliko koristi.*« Podobno misel je že 1796 zapisal duhovnik in pesnik Valentin Vodnik: »Devet let star popustim jegre, luže inu drsanje na jamenskih mlakah, grem volán v šolo, ker so mi obljubili, de znam nehati, kadar očem, ako mi uk ne pojde od rok.«²² A pri svojem šolanju in poznejšem delu sta bila oba uspešna.

Posebej pa izstopa v zvezku **7. šolska naloga**, v kateri so konec marca 1931 učenci pisali o svojih poklicnih načrtih. Starši so tedaj 10-letnega Lojzeta namenili za gimnazijo in iz spisa se kaže njegovo veselje za študij, pa tudi skrb zaradi obsežnega študija za duhovniški poklic. Tesno mu je ob ločitvi od domačega kraja, ki mu ostaja zelo ljub. Tudi, če bo morda kdaj škof, kot je to možnost videl v naivnih otroških načrtih. Ko si želi, da bi se ta želja izpolnila, pa najbrž ni hrepenel po škofovstvu, temveč duhovništvu. To je Alojzij Šuštar res dosegel v Rimu jeseni 1946, kjer je imel novo mašo na dan vseh svetih.²³

»7. naloga // Kaj želim postati? // Jaz bi moral hoditi še precej časa v osnovno šolo. Zelo sem bil vesel, ko so mi povedali starši, da bom še v Ljubljano v gimnazijo, ako se bom pridno učil. Ko bom dokončal gimnazijo bom šel študirat za duhovnika. Ko sem to stvar razodel gospodu botru so mi obljubili, da mi bodo pomagali, da bom prišel v gimnazijo. Komaj že pričakujem, da bi zapustil osnovno šolo. Vedno mislim na ločitev od ljubega domačega kraja in od dobrih starišev. Vem, da če bom hotel postati duhovnik, bom moral zelo veliko študirati. A vendar bi najraje postal duhovnik. Morda postanem pozneje celo škof. Čeprav postanem škof ne bom pozabil domačega kraja. Bog daj, da bi se ta želja res izpolnila.«

Za ta osnovnošolski spis Lukatovega Lojzka se je vedelo vsaj med njegovimi šolskimi vrstniki, a pričevanje sošolke ob nadškofovi smrti je kljub temu izzvenelo skoraj malo hagiografsko. Dokument (šolski zvezek), ki je bil predstavljen na razstavi o šolskih zvezkih²⁴ pa kaže, da imajo besede Vilme Bukovec vendarle realno osnovo, ko je zatrdila: »Napisal si preroško šolsko nalogo: 'Ko bom velik bom škof!'«²⁵

Od zadnjih treh spisov v tem šolskem zvezku sta dva povezana z naravo in kmečkimi deli. Takšen je spis »Poljsko delo pomladi«. Po opisu pomladi, ko minejo

22 Vodnikovo življenje, pisan od njega v' Pratiko 1795. Pisano na Gorjušah v' bohinskih Gorah 1. dan Rožnicveta 1796, <http://sl.wikisource.org/wiki/Pesme>, prevzeto 25. 10. 2011.

23 Zanimivo je, da predstavitev nadškofovih mladostnih zapisov, ki so jo prejeli prav pred 65-letnico njegovega duhovniškega posvečenja 27. oktobra 1946 in nove maše v Rimu na praznik vseh svetih 1. novembra, ni prav zagrela niti uredništvo katoliškega tednika Družina, ki je o tem objavilo svoj zapis leto zatem na strani namenjeno - razvedrilu. (A. Praznik, Šolski zvezek pripoveduje: »Morda postanem celo škof«, Družina, 30.9.2012, str. 27).

24 Zgodbe šolskih zvezkov, str. 49-50.

25 Vilma Bukovec, Sošolcu v slovo, v: Nepozabno slovo nadškofa dr. Alojzija Šuštarja (ur. Franci Petrič), Ljubljana: Družina 2008, str. 72.

Alojzij Šuštar je nato v Švici deloval v različnih duhovniških službah v škofiji Chur, od 1971 do 1976 pa je opravljal tudi službo stalnega tajnika Sveta evropskih škofovskih konferenc (CCEE) in tako navezal mednarodne stike, ki so leta 1991 koristili tudi nastajajoči samostojni Sloveniji. Tudi v tujini je ohranil naklonjenost do domačega kraja in stike z domovino. Po vrnitvi v domovino leta 1977 se je vključil v delo Cerkve na Slovenskem in pomladi 1980 nasledil nadškofa Pogačnika. Težko, da bi dr. Alojzij Šuštar ob imenovanju za škofa 23. februarja 1980 ali kdaj kasneje še pomislil na mladostni šolski spis, ki ga je malo več kot 10 let star pisal pred dobo polovico stoletja o svojem bodočem poklicu. Zanimivo pa niso pozabili na njegov šolski spis njegovi sošolci in spominsko pričevanje Vilme Bukovec²⁷ ob njegovi smrti je zvenelo skoraj kot kakšna preveč pobožna pripoved, ki pa je nenadejano dobila dokumentirano potrditev v šolskem zvezku. Nekaj zvezkov s trebanjske šole je že desetletja v zbirki v Slovenskem šolskem muzeju, a smo tega opazili prav ob pripravi raziskave (2007) in nato razstave Zgodbe šolskih zvezkov (2011).

Za sklep

Šolske zvezke kot učne pripomočke lahko raziskujemo kot del zgodovine pisanja, posebej oblike napisov in poimenovanj zvezkov, kot pomembne kontinuirane trgovske dejavnosti povezane z izobraževanjem, lahko pa se posebej posvetimo zapisanemu v šolskih zvezkih kot osebnim zapisom učencev. V primeru, ko je znano na kateri šoli in kdaj so nastali posamezni zvezki, kateri učenec jih je pisal in kateri učitelj je poučeval in popravljaj učenceve izdelke, pa dobi šolski zvezek poseben pomen kot avtentično pričevanje iz mladih dni. Glede na poznejšo življenjsko pot posameznika, nas njihovi šolski spisi in izjave lahko še posebej pritegnejo. Na določen način omogočajo vpogled v njihovo osebnost in v čas, ko se je s šolo, poukom in vzgojo mladostno oblikoval. Izjemno obsežno gradivo iz osemletnega gimnazijskega šolanja poznejšega ljubljanskega zdravnika P. Janežiča brez podrobnejše analize več sto strani zapiskov v zvezanih šolskih zvezkih ne omogoča hitrih sklepov: vtis je, da je bil vztrajen in prizadeven dijak, navdušeno usmerjen v delo za ljudi, čeprav po šolskih uspehih morda ni prav izstopal. Bolj opazni so manj obsežni zapisi v par zvezkih s katerimi se poznejši župan A. Hribar že kot gimnazijec kaže zavzet za slovansko sodelovanje, poznejši nadškof A. Šuštar pa kot zadržan in zavzet desetletni šolar, občutljiv do narave, domačih krajev in ljudi ter že mlad usmerjen v duhovni poklic, ki ga je pozneje res živel. Šolski zvezki zaradi neposrednosti sporočila postajajo vedno bolj upoštevanja vreden zgodovinski vir, pravi avtentični glas učenca v svojem času.

27 Nepozabno slovo: nadškof dr. Alojzij Šuštar, (uredil Franci Petrič), Ljubljana: Družina 2008.

Viri in literatura

- MGML, Mestni muzej Ljubljana, Zbirka Ivan Hribar, šolski zvezki.
Slovenski šolski muzej, zbirka šolskih zvezkov, »Iz mojih šolskih let«. Šolski zvezki Pavla Janežiča, 1904-1912, domače in šolske naloge na gimnaziji v Ljubljani 1904/05 do 1911/12, 823 str.
- SŠM, zbirka šolskih zvezkov, Šolski zvezek učenca Alojzija Šuštarja, osnovna šola Trebnje, 1930/31.
- Inštitut za zgodovino medicine, personalni podatki o zdravnikih.
AS 1456/17 (1946 – 1948) Knjigovelnica Anton Janežič, Ljubljana.
Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 184, Klasična gimnazija v Ljubljani.
Slovenski narod, 1918.
Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti 1924, VI, št. 26.
Poročilo o mestnih ljudskih šolah v Ljubljani 1905/06, Ljubljana: Mestni šolski svet 1906.
- France M. Dolinar, Ljubljanski nadškof Alojzij Šuštar in demokratične spremembe v Republiki Sloveniji, Ljubljana 2011.
- Vasilij Melik, Ivan Hribar in njegovi spomini, v: Ivan Hribar, Moji spomini II, Ljubljana 1984.
- Ladislav Ogorek, Ivan Hribar, Ob sedemdesetletnici njegovega rojstva, Zvonček, december 1921, str. 253-255.
- Nepozabno slovo nadškofa dr. Alojzija Šuštarja (ur. Franci Petrič), Ljubljana: Družina 2008.
- B. Šuštar, Župan Ivan Hribar in šolstvo, v: Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana, Zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, Ljubljana 1997, str. 43-66;
- B. Šuštar, Šolstvo na razstavi »Homo sum ...« Ivan Hribar in njegova Ljubljana, Šolska kronika, 1999, str. 274-277.
- B. Šuštar, Zgodbe šolskih zvezkov, Pogledi na razvoj šolskih zvezkov na Slovenskem od srede 19. stoletja naprej, Ljubljana: Slovenski šolski muzej 2011.